

- Завальнюк, І. (2012). Експресивний синтаксис прози Михайла Стельмаха. *Українська мова*, № 3, с. 39–47. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5a5f82b4-8c26-48af-a275-de7556a8b46d/content>
- Іваницька, Н. (2023). Комунікативно-прагматичний потенціал простого речення як варіанта синтаксичної одиниці «речення» в українській прозі для дітей. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*, Вінниця : ТОВ «фірма Планер», вип. 37, с. 68–76. DOI: 10.31652/2521-1307-2023-37-57-67
- Ігнат'єва, С. Є. (2011). Аксиологічне коло Аркадія Любченка. *Лінгвістика*, № 22(1), с. 180–186.
- ІУЛ (1998) – *Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн. 1: Перша половина ХХ ст.* / За ред. В. Г. Дончика. Київ : Либідь, 464 с.
- Калашник, Ю. І. (2012). Синтаксична організація речень із ключовими словообразами в прозових творах Аркадія Любченка. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: філологія*, № 989, Харків: Видавничий відділ ХНУ, вип. 63, С.104–109. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/2bede8fe-ebdc-4c07-b855-6ee9a950cdf5/content> (01.08.2025).
- Кондратенко, Н. В. (2012) *Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу*. Київ : Видавництво Дмитра Бураго, 320 с.
- Кудря, Н. Б. (2008). *Поетика прози А. Любченка: структурно-семантичний аспект*: дис. ... кандидата філол. наук: 10.01.01 – українська література. Харків, 187 с.
- Ладиняк, Н. Б. (2012). Повтор як домінувальний образний засіб орнаментальної прози Аркадія Любченка. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вип. 29, с. 44–46. URL: [file:///C:/Users/123/Downloads/Npkpnu_fil_2012_29\(1\)_14.pdf](file:///C:/Users/123/Downloads/Npkpnu_fil_2012_29(1)_14.pdf) (11.08.2025).
- Любченко, А. (1999). *Вибрані твори*. Київ : Смолоскип, 520 с.
- Маленко, О. (2010). *Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну)* : монографія. Харків, 488 с.
- Мариненко, І. (2009). Адвербіативи у художньому мовленні Аркадія Любченка. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ : Університет «Україна», вип. 18, ч. 2, с. 113–120.
- Мойсієнко, А. К. (1990). До питання про експресивність. *Стилістика укр. мови*. Київ : КДПІ, с. 25–28.
- Островська, Л. (2022). *Теоретичні проблеми синтаксису сучасної української мови* : навчальний посібник, Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 240 с.
- Табакова, Г. І. (2016). *Архітектоніка і композиція ліричної прози* : монографія. Бердянськ : ФО-П Ткачук О. В., 174 с.

References

- Ahafonova, A. M. (2011). Leksychni osoblyvosti movostyliu Arkadiia Liubchenka [Leksychni osoblyvosti movostyliu Arkadiia Liubchenka]. *Scientific works of the Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University. Philological Sciences*, 28, 3-6. URL: [file:///C:/Users/123/Downloads/Npkpnu_fil_2011_28_3%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/123/Downloads/Npkpnu_fil_2011_28_3%20(1).pdf) (01.08.2025). (in Ukrainian).
- Aheieva, V. (1998). Arkadii Liubchenko. *Istoriia ukrainskoi literatury XX stolittia: U 2 kn. Kn. 1: Persha polovyna XX st.* [History of Ukrainian Literature of the 20th Century: In 2 Books. Book 1: The First Half of the 20th Century] / V. H. Donchyk [ed.]. Kyiv : Lybid, s. 331–335. (in Ukrainian).

- Bohatko, V. V. (2023). Nepovni rechennia yak zasib ekspresyvnosti movy tvoriv dlia ditei Yevhena Hutsala [Incomplete sentences as a means of expressing the language of works for children by Yevhen Hutsalo]. *Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: Philology (Linguistics)*, 37, 68-76. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37-68-76> (in Ukrainian).
- Vovk A. I. (2016). Ekspresyvnyi syntaksys: z istorii vyvchennia [Expressive syntax: from the history of study]. *Ukrainian meaning*, s. 254-265. <file:///C:/Users/123/Downloads/152-Article%20Text-264-1-10-20160712.pdf> (01.08.2025). (in Ukrainian).
- Halaibida, O. V. (2009). *Vstavleni konstruktii v ukrainskomu khudozhnomu teksti* [Inserted constructions in Ukrainian literary text]. (Extended abstract of Candidate's thesis), Kyiv, 20 s. (in Ukrainian).
- Huivaniuk, N. V. (2011). Leksychni y syntaksychni ekspresyemy yak zasib subiektyvizatsii vyslovlennia (na materiali tvoriv bukovynskykh pysmennykiv) [Lexical and syntactic expressemes as a means of subjectivizing the expression (based on the works of Bukovina writers)]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 10: Problems of grammar and lexicology of the Ukrainian language*, 7, 90-96. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15985/Guyvanyuk.pdf?sequence=1> (05.08.2025). (in Ukrainian).
- Zhuk, T. V. (2005). *Leksychnyi ta syntaksychnyi povtor v ukrainskii narodnii tvorchosti (na materiali ukrainskykh narodnykh kazok)* [Lexical and syntactic repetition in Ukrainian folk art (based on Ukrainian folk tales)]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv, 18 s. (in Ukrainian).
- Zavalniuk, I. (2012). Ekspresyvnyi syntaksys prozy Mykhaila Stelmakha [Expressive syntax of Mikhail Stelmakh's prose]. *Ukrainian language*, № 3, 39-47. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5a5f82b4-8c26-48af-a275-de7556a8b46d/content> (in Ukrainian).
- Ivanytska, N. (2023). Komunikatyvno-prahmatychnyi potentsial prostoho rechennia yak varianta syntaksychnoi odyntysi «rechennia» v ukrainskii prozi dlia ditei [Communicative-pragmatic potential of a simple sentence as a variant of the syntactic unit "sentence" in Ukrainian prose for children]. *Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: Philology (Linguistics)*, 37, 68-76. DOI: 10.31652/2521-1307-2023-37-57-67 (in Ukrainian).
- Ihnatieva, S. Ye. (2011). Aksiologichne kolo Arkadiia Liubchenka [Arkady Lyubchenko's axiological circle]. *Linhvistyka*, № 22(1), 180-186. (in Ukrainian).
- IUL (1998) – *Istoriia ukrainskoi literatury XX stolittia: U 2 kn. Kn. 1: Persha polovyna XX st.* [History of Ukrainian Literature of the 20th Century: In 2 Books. Book 1: The First Half of the 20th Century] / V. H. Donchyka [ed.]. Kyiv : Lybid, 464 s. (in Ukrainian).
- Kalashnyk, Yu. I. (2012). Syntaksychna orhanizatsiia rechen iz kliuchovymy slovoobrazamy v prozovykh tvorakh Arkadiia Liubchenka [Syntactic organization of sentences with key word forms in the prose works of Arkady Lyubchenko]. *Bulletin of the V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Philology*, № 989, Kharkiv: Vydavnychiy viddil KhNU, 63, 104-109. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/2bede8fe-ebdc-4c07-b855-6ee9a950cdf5/content> (01.08.2025). (in Ukrainian).
- Kondratenko, N. V. (2012) *Syntaksys ukrainskoho modernistskoho i postmodernistskoho khudozhnoho dyskursu* [Syntax of Ukrainian modernist and postmodernist artistic discourse]. Kyiv : Vydavnytstvo Dmytra Buraho, 320 s. (in Ukrainian).
- Kudria, N. B. (2008). *Poetyka prozy A. Liubchenka: strukturno-semantychnyi aspekt* (Candidate's thesis). Kharkiv, 187 s. (in Ukrainian).

- Ladyniak, N. B. (2012) Povtor yak dominuvalnyi obraznyi zasib ornamentalnoi prozy Arkadiia Liubchenka [Repetition as a dominant figurative means of Arkady Lyubchenko's ornamental prose]. *Scientific works of the Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University. Philological Sciences*, vyp. 29, s. 44–46 URL: [file:///C:/Users/123/Downloads/Npkpnu_fil_2012_29\(1\)_14.pdf](file:///C:/Users/123/Downloads/Npkpnu_fil_2012_29(1)_14.pdf) (11.08.2025). (in Ukrainian).
- Liubchenko, A. (1999). *Vybrani tvory [Selected works]*. Kyiv : Smoloskyp, 520 s. (in Ukrainian).
- Malenko, O. (2010). *Linhvo-estetychna interpretatsiia buttia v ukrainskii poetychnii movotvorchosti (vid folkloru do postmodernu) [Linguistic-aesthetic interpretation of being in Ukrainian poetic language creation (from folklore to postmodernity)]*: monohrafiia. Kharkiv, 488 s. (in Ukrainian).
- Marynenko, I. (2009). Adverbiatyvy u khudozhnomu movlenni Arkadiia Liubchenka [Adverbialives in the artistic speech of Arkady Lyubchenko]. *Humanities education in technical higher educational institutions*. Kyiv : Universytet «Ukraina», 18(2), 113–120. (in Ukrainian).
- Moisiienko, A. K. (1990). Do pytannia pro ekspresyvnist [To the question of expressiveness]. *Stylistyka ukr. movy*, Kyiv : KDPI, s. 25–28. (in Ukrainian).
- Ostrowska, L. (2022). *Teoretychni problemy syntaksysu suchasnoi ukrainskoi movy [Theoretical problems of the syntax of the modern Ukrainian language]*: navchalnyi posibnyk, Mykolaiv : Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly, 240 s. (in Ukrainian).
- Tabakova, H. I. (2016). *Arkhitektonika i kompozytsiia lirychnoi prozy [Architectonics and composition of lyrical prose]*: monohrafiia. Berdiansk : FO-P Tkachuk O. V., 174 s. (06.02.2025). (in Ukrainian).

Автор

Людмила Прокопчук, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
e-mail: liudapro578@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8735-3049>

Author

Liudmyla Prokopchuk, Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of the Ukrainian
Language
e-mail: liudapro578@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8735-3049>

Конфлікт інтересів

Автор засвідчує про відсутність конфлікту інтересів

Conflict of Interests

The author declares that she has no conflict of interest

Мова сучасних медіа

УДК 811.161.2'23'27:004.77]:303.62-057.87
DOI 10.31652/2521-1307-2025-41-07

Динаміка використання засобів вербальної агресії в соціальних мережах (на матеріалі анкетування майбутніх педагогів)

Ніна Кухар <http://orcid.org/0000-0002-9293-6804>

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Надійшла до редакції: 17.09.2025 • Схвалено до друку: 22.11.2025

Анотація

Стаття продовжує серію розвідок про вербальну агресію як форму конфліктогенної поведінки в соціальних мережах на матеріалі анонімного анкетування здобувачів вищої освіти. Актуальність дослідження спричинена тим, що виснаження суспільства в умовах повномасштабної війни, його інформаційне перевантаження зумовлюють зниження рівня комунікативної культури, зокрема зростання проявів мовленнєвої агресії. Порівняння результатів анкетування здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей 2023 і 2025 рр. підтверджує динаміку використання лінгвопрагматичних маркерів вербальної агресії в соціальних мережах. Установлено, що за два роки значно зросла кількість майбутніх учителів, які володіють інформацією про мовленнєву агресію у віртуальному просторі. Порівняно з попереднім опитуванням чітко простежується вплив поляризації суспільства в умовах повномасштабної війни на поширення деструктивної комунікації – зростання вербальної агресії щодо політичних поглядів, національності, мови. Результати анкетування засвідчують трансформацію комунікативних норм в сучасному розмовному дискурсі здобувачів освіти: межа між висловленням думки і вербальною агресією руйнується; просторічна, лайлива лексика стає «звичною» у віртуальному спілкуванні; нівелюється значення мовних норм.

Ключові слова: мовленнєва агресія, конфліктогенна комунікація, соціальні мережі, висміювання (глузування), неповажні коментарі, погрози (залякування)

The Language of Modern Media

UDK 811.161.2'23'27:004.77]:303.62-057.87
DOI 10.31652/2521-1307-2025-41-07

Dynamics of the Use of Verbal Aggression in Social Networks (Based on the Survey of Future Teachers)

Nina Kukhar <http://orcid.org/0000-0002-9293-6804>

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnitsia, Ukraine

Received: 17.09.2025 • Accepted: 22.11.2025

Abstract

The article continues a series of investigations into verbal aggression as a form of conflict-provoking behavior in social networks based on anonymous questionnaires of higher education applicants. The relevance of the study is due to the fact that the exhaustion of society in the conditions of a full-scale war and its information overload lead to a decrease in the level of communicative culture, in particular, an increase in manifestations of verbal aggression. Purpose. The article, based on the material of an anonymous survey of students of pedagogical specialties, reveals the dynamics of awareness of higher education applicants regarding verbal aggression in virtual space; changes in linguopragmatic markers of verbal violence in the student environment (ridicule, disrespectful comments, threats) were identified based on the results of comparing survey indicators from 2023 and 2025. The main research method chosen was an anonymous survey of students, with questionnaire questions focused on identifying language means of aggression in social networks. Results. It was found that during 2023-2025, the number of future teachers who have information about verbal aggression in virtual space significantly increased. Compared to the previous survey, the impact of the polarization of society in the conditions of a full-scale war on the spread of destructive communication is clearly visible - an increase in verbal aggression regarding political views, nationality, and language. Originality. Sociocultural changes in Ukrainian society, caused by the large-scale war, have intensified manifestations of verbal aggression in spoken, media, and artistic discourse. The growth of manifestations of conflict-prone communication requires research into the dynamics of this phenomenon, particularly in the context of training future teachers, since it is they who should be carriers of tolerant and cultural-linguistic practices. Conclusion. It was found that 88.4% of respondents are informed about verbal violence on social networks; the previous indicator (2023) was 58.9% of respondents. A comparison of the results of a survey of higher education applicants in pedagogical specialties in 2023 and 2025 confirms the dynamics of the use of linguopragmatic markers of verbal aggression in social networks. In general, we note a significant increase in manifestations of conflict-provoking communication in the student environment according to all identified linguistic markers. It is also important to take into account the topics indicated in the questionnaires with which future teachers associate manifestations of verbal aggression: politics - 31.5% of survey participants, language issue - 20.7%, nationality - 14.8%. The spread of destructive communication in virtual communication is accompanied by a decrease in the tolerance of higher education students to verbal aggression and an increase in their level of awareness of this problem, however, we note a disturbing trend: some respondents show an ambivalent attitude towards aggression - understanding its harmfulness and getting used to manifestations of verbal aggression.

Keywords: verbal aggression, conflict-provoking communication, social networks, ridicule (mockery), disrespectful comments, threats (intimidation)

Постановка проблеми. Сучасні соціальні мережі стали не лише середовищем комунікації, а й простором для формування ціннісних орієнтирів, вияву емоційних реакцій і трансформацій моделей поведінки. Соціокультурні зміни в українському суспільстві, спричинені широкомасштабною війною, посилили прояви вербальної агресії в розмовному, медійному та художньому дискурсах. Лінгвопрагматичними маркерами комунікативних дій, зорієнтованих на приниження, образу, дискредитацію співрозмовника або психологічне домінування над ним, є стилістично знижена лексика, вульгаризми, жаргонізми, принизливі найменування, лайка, інвективи, сарказм. Психологічний тиск у ситуації вербальної агресії посилюють натяки, перекручування фактів, узагальнення та використання невербальних засобів, зокрема мовчазний осуд, демонстративне невдоволення, ігнорування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашій попередній публікації виокремлено і частково схарактеризовано актуальні підходи до аналізу мовленнєвої агресії в сучасному мовознавчому дискурсі, зокрема з позицій комунікативної лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, медіалінгвістики (Кухар, 2024). Наразі спостерігаємо значне розширення дослідницького поля феномену вербальної агресії в царину дотичних наук – філософії, психології, педагогіки, соціології. У статті Л. Чорної, І. Танасійчука «Вербальна агресія: філософський аналіз» (2025) конфліктогенну комунікацію розглянуто із застосуванням герменевтичного, діалектичного методів, прийомів системного та компаративного аналізу, що дало змогу конкретизувати дефініцію поняття і кваліфікувати віртуальне спілкування як ідеальну платформу для розвитку та поширення вербальної агресії (Чорна, Танасійчук, 2025). К. Тараненко дослідила природу прихованої (непрямої) агресії,

виокремила відповідні стратегії мовленнєвої поведінки та маркери прихованої агресії в комунікації. Науковиця констатує: «Етикетні формули, слова ввічливості, а також лексеми із суфіксами зменшеності, пестливості, за якими в лінгвальній системі закріплена позитивна семантика, вживаються прихованими агресорами з провокативною метою образити, принизити чи докорити опонентів» (Тараненко, 2019, с. 36–37). У статті О. Гаврилів «Непряма вербальна агресія» (2019) узагальнено результати усних і письмових опитувань щодо проявів мовленнєвої агресії мешканців м. Відень в межах стажування авторки в Інституті германістики Віденського університету за сприяння наукового фонду FWF (2006–2008 та 2012–2017). Дослідниця значно розширює реєстр мовних маркерів деструктивної комунікації, крім погроз, лайливих слів, вульгаризмів, вона виокремлює агресивні вигуки, накази, прокльони (Гаврилів, 2019, с. 10). Також О. Гаврилів наголошує, що в психології, психіатрії, психоаналізі та гештальттерапії, на відміну від лінгвістики, вербальна агресія потрактована як продуктивний феномен (Гаврилів, 2019, с. 11).

І. Головська, Д. Почепцова визначили гендерну специфіку самооінки, зумовлену індивідуальними психологічними процесами та соціальним чинниками, як детермінантами вербальної агресії. Результати експерименту переконливо засвідчують: «...у разі неадекватно завищеної самооінки індивіди, що мають такі показники, більш схильні до прояву вербальної агресії, оскільки самооінка перебуває у конфлікті із зовнішньою оцінкою соціуму (оцінка вище і не відповідає самооінці)» (Головська, Почепцова, 2023, с. 121).

У контексті когнітивно-комунікативного та семіотичного підходів Т. Розова, Л. Панчук аналізують конфліктогенну комунікацію як психокультурний феномен у художній літературі XX–XXI століть, зауважуючи, що в

літературі мовленнєва агресія виконує унікальну функцію – «... формує наративні стратегії, структурує художній текст і віддзеркалює кризові стани культури». Дослідниці висновують: «Сучасна література дедалі частіше репрезентує агресію не як виняток чи відхилення, а як конститутивний елемент суб'єктивності – складник мовлення, поведінки, наративної структури» (Розова, Панчук, 2025).

Актуальність дослідження. Зростання проявів мовленнєвої агресії, зумовлені поляризацією суспільства, його виснаженням в умовах воєнного стану, інформаційним перевантаженням, зниженням рівня комунікативної культури, потребує дослідження динаміки деструктивного спілкування, зокрема в контексті підготовки майбутніх педагогів, оскільки саме вони мають бути носіями толерантних і культуромовних практик.

Мета статті – на матеріалі анонімного анкетування студентів педагогічних спеціальностей виявити динаміку обізнаності здобувачів вищої освіти щодо мовленнєвої агресії у віртуальному просторі; визначити зміни лінгвопрагматичних маркерів вербального насильства в студентському середовищі, зіставивши результати аналогічного опитування, проведеного 2023 року.

Виклад основного матеріалу дослідження. У першому дослідженні взяли участь 73 здобувачі СВО бакалавра першого-другого курсів факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Термін анкетування – 27-28 січня 2023 року. Друге опитування проведено 12 березня 2025 року, респонденти – 54 студенти першого-другого курсів цього ж факультету. До запитань щодо сприйняття агресивних висловлювань інших користувачів таких як глузування, неповажні коментарі, залякування тощо, самооцінки власного мовлення (як реагую

на прояви вербальної агресії), використаних у попередньому анкетуванні, унесено два доповнення. Друге запитання «*Чи відчували Ви щодо себе прояви вербальної агресії?*» деталізували підпунктами: а) прояви мови ненависті; б) гендерну ворожнечу; в) кіберцькування; також доповнили анкету запитанням про зміни проявів агресивної поведінки в соціальних мережах в умовах повномасштабної війни.

Перше запитання – «*Чи володієте Ви інформацією про агресивну поведінку в соціальних мережах*» – передбачало відповідь «так»/«ні» для виявлення обізнаності студентів щодо мовленнєвої агресії у віртуальному просторі. 88,4% респондентів (45 студентів) поінформовані про вербальну форму насильства в соціальних мережах; попередній показник – 58,9% респондентів (43 здобувачі освіти). Якщо під час першого анкетування зафіксовано лише три коментарі, то в другому опитуванні майбутні педагоги значно активніше пояснювали власну позицію щодо запропонованого питання (11 коментарів): «*Так, часто у коментарях під позитивним відео, такі як: жарти, любов до тварин, деякі люди пишуть агресивні коментарі*»¹; «*Так, існує телеграм-канал, де хто завгодно може опублікувати фото іншої людини разом з підписом, який буде містити ознаки цькування*». Важливо, що здобувачі вищої освіти пов'язують зростання агресії в суспільстві саме з поширенням віртуальної комунікації: «*На мою думку, саме у соцмережах агресія з боку людей звучить найчастіше*»; «*Щодня бачу десятки випадків агресивної поведінки*»; «*Тому що багато хто сидить в соцмережах*» та усвідомлюють її наслідки: «*Так, багато підлітків страждають через цю проблему. Діти віком 6-7 років уже є ініціаторами булінгу*»; «*Так, зараз майже кожен має діло один до одного, не зрозуміло чому!*» У

¹ Усі приклади подаємо зі збереженням авторської орфографії та пунктуації.

чотирьох анкетах, відповідаючи на перше запитання, респонденти згадали анонімні телеграм канали та інстаграм: *«Доволі часто, проглядаючи відео чи світлини в телеграмі, я помічаю негативні висловлювання стосовно автора контенту»*; *«Маючи певний досвід, найбільш агресивною платформою у цьому плані є інстаграм»*. Констатуємо значне зростання – майже на 30% – рівня обізнаності майбутніх педагогів щодо мовленнєвої агресії, а також бажання коментувати це явище. Уперше зафіксовано використання фахової термінології для визначення конфліктогенної комунікації: *фетшеймінг, слатшеймінг*.

Відповідаючи на друге запитання анкети, 61% респондентів (33 особи) визнали прояви вербальної агресії щодо себе, порівняно з 2023 роком цей показник зріс на 46 %. Припускаємо, що таке зростання частково спричинила деталізація запитання. Водночас враховуємо й негативний уплив інформаційного середовища: на четвертому році повномасштабної війни новинні потоки переповнені агресивними висловлюваннями, які поступово стають звичними в розмовному дискурсі. Спостерігаємо трансформацію комунікативних норм: межа між висловленням думки і вербальною агресією стає розмитою, особливо це стосується мовлення популярних осіб, окремих політиків, блогерів, для яких прояви деструктивної комунікації є елементами іміджу. Такі результати підтверджують наше міркування про вербальну агресію «... не лише як індивідуальну психологічну реакцію, а й як соціально детерміновану мовну стратегію. Вона може бути частиною культурних або сімейних норм, а також певних ролей в групах чи соціальних спільнотах» (Кухар, 2025, с. 90). Показники другого анкетування корелюють із результатами всеукраїнського дослідження ЮНІСЕФ (станом на жовтень 2021 року), згідно з якими 67% дітей віком 11–17 років стикалися з випадками булінгу, а 44% школярів

спостерігачів ігнорували випадки агресії, тому що їм було страшно (Данагулян).

50% респондентів (27 здобувачів освіти) визнали прояви щодо себе мови ненависті, так майбутні педагоги кваліфікують конфліктогенну комунікацію на суспільно-політичні теми: *«Приватні повідомлення з нацистською символікою»*; *«Ненависть до ЛГБТ спільноти, також ненависть через національну ідентичність і мову»*; *«Щоразу, коли звертались російською»*; *«Зазвичай такі прояви агресії трапляються, коли коментуєш патріотичне відео»*. В окремих анкетах мова ненависті ототожнена з лайкою та ненормативною лексикою.

Гендерну ворожнечу відчували 35,2% респондентів (19 осіб). Здобувачі освіти прокоментували такі випадки вербальної агресії, засвідчуючи живучість у сучасному суспільстві давніх стереотипів (8 коментарів): *«Так, у суспільстві /класі /школі спостерігалась певна ворожнеча між хлопчиками та дівчатками»*; *«Це стосувалося того, що я жінка, тому не маю прав»*; *«Це стосувалося не мене особисто, а подруг, до яких ставилися зверхньо, чіплялися і цькували»*; *«Зазвичай, коли відкривається питання гендерної рівності, чоловіки не можуть і не хочуть сприймати те, що кожна жінка може бути з ним на рівні, тому ворожі висловлювання з їхнього боку були майже завжди»*. Два респонденти продемонстрували протилежні позиції: *«На мою думку, є лише два гендери, якщо людина вирішила, що вона до них не належить, головне, щоб не нав'язувала це»*, наступна відповідь виразно категорична: *«Я вважаю, що є тільки 2 гендера. Булінг стосовно цього підтримую»*.

Явище кіберцькування в соціальних мережах підтвердили 22,2% учасників анкетування (12 осіб), більшість опитаних вважає його досить поширеним, особливо щодо популярних людей: *«Так, і не тільки в свій бік. Люди відчують заздрість, коли інші живуть*

краще, ніж вони, тому кіберцькування є у всіх соцмережах».

Відповіді на запитання *«Чого саме стосувалися прояви агресивної поведінки: національності, політичних поглядів, соціальних ознак, інше (оберіть, за потреби – доповніть і прокоментуйте)»* виявили такі особливості мовленнєвої агресії: 29,6 % (16 осіб) зазнали вербального насильства щодо політичних поглядів, 16,7 % (9 осіб) – національності, 16,7 % (9 осіб) – соціальних ознак, 13 % (7 осіб) – гендерних ознак, 9,3 % (5 осіб) – зовнішності, 3,7 % (2 особи) – мови. Також майбутні педагоги назвали *донати, колір шкіри, моїх батьків* як підстави для словесних образ. Порівняно з попереднім опитуванням чітко простежуємо вплив поляризації суспільства на поширення деструктивної комунікації – агресія щодо політичних поглядів, національності, мови, це підтверджують і коментарі: *«Останнім часом найрозповсюдженіші прояви – це щодо національності та політичних поглядів», «Особливо жорсткі були висловлювання щодо мови»; «Політичних поглядів, людям не подобається, коли ти займаєш нейтральну позицію»*. У кількох анкетах респонденти чітко вмотивували зростання проявів мовленнєвої агресії умовами воєнного стану та інформаційної війни: *«Політичні погляди після початку повномасштабної війни»; «Скоріше за все за національність і політичні погляди. Є велика кількість ботів, які вороже ставляться, пишуть про українців та війну»*.

Знизилася з 15% до 9,3% частка здобувачів освіти, які зазнали вербального насильства щодо зовнішності. Також вперше зафіксовано приховану агресію: *«Я не можу сказати, що відкритий булінг був, але він відчувався по смішкам в мою сторону. Було неприємно і не зрозуміло, в чому проблема»*. Важливо, що окремі учасники анкетування аналізують причини конфліктної комунікації: *«Щоб проявити агресію не потрібна якась причина», «В будь-яких темах є прояви агресивної поведінки, навіть*

під звичайним фото людей некоректні і невиховані люди цькують та ображають інших».

Порівняно з 2023 роком показник використання висміювання (глузування) як маркера вербальної агресії зріс на 13,7 % – з 23,3 % до 37%. У попередньому анкетуванні «мовними засобами реалізації агресії у формі висміювання (глузування) респонденти назвали *«доволі образливі висловлювання», «дуже агресивно і з матюками», «багато ненормативної лексики», «з використанням нецензурної лексики», а також «жарти та взяття на слабо», «в жартівливій формі», «в шутливій формі»»* (Кухар, 2023, с.103). У другому опитуванні 22,2 % респондентів (12 осіб) визнали, що глузування стосувалося переважно політичних поглядів, національної належності, переважно використовувалася просторічна та стилістично знижена лексика: *«хохол», «укроп», «нацист», «укронацист», «свині», «стереотипні вирази щодо мови»*. Третина учасників анкетування виокремила нецензурну лексику і лайку, одиничні відповіді відзначали жартівливий характер такої агресії, зокрема вказували на *«жорстокі жарти»*. Три анкети засвідчили глузування за гендерною ознакою: *«Глузували з жіночого інтелекту», «баба», «Факт того, що я дівчина вже слугував глузуванням у деяких випадках»*. Один респондент прокоментував висміювання як типову дитячу чи підліткову поведінку: *«Діти грають комп'ютерні ігри, і в разі програшу завжди булять своїх напарників в ігрі. Використовуючи образливі слова типу фу, ти нічтожество, ти нуль, помри»*. Характеризуючи соціально-психологічні чинники підліткової агресії, дослідники констатують: *«Особливої уваги потребує й результат аналізу сучасного ринку комп'ютерної продукції, який насичений програмами, що вимагають від користувача актуалізації агресивної поведінки. [...] близько 85 % комп'ютерних ігор відрізняються жорстокістю; агресія у віртуальному світі виступає головною сюжетною лінією...»*

(Мойсеева, 2015, с. 313). На нашу думку, ця відповідь респондента також засвідчує певну «нормалізацію» вербальної агресії у віртуальному просторі, коли використання виразно негативної лексики сприймається як вияв емоційності. Таке припущення підтверджує інший коментар: *«Якщо лише друзі, то я не вважаю це глузуванням, тому що сама так роблю»*. Зафіксовано кілька випадків прихованої агресії: *«Дивна, дивакувата»*; *«Коли висміювали мої слова. Більше було слів»*; *«Некоректні слова були в мою сторону, але як вони казали «нічого поганого не мали на увазі»»*.

На 7 % зріс показник використання неповажних коментарів як маркерів конфліктогенного спілкування – з 30,2 % у 2023 р. до 37 % у 2025 р. Важливо також, що більшість респондентів (15 із 20 осіб) прокоментували такі випадки мовленнєвої агресії: *«зовнішність»*, *«слабкий пол»*, *«страшна, негарна, дурна»*, *«самодур»*, *«критика особистих рішень»*, *«прості насмішки»*, *«на людину не схожа»*. Лише два здобувачі освіти вказали на використання абсцентної лексики (*«різний контекст з матерними словами»*; *«сленгові та нецензурні образи»*), в анкетах 2023 року 6 осіб підтвердили такі маркери. Припускаємо, що це також пов'язано з поступовою «нормалізацією» агресивного мовлення у віртуальному просторі. Одиначними були неповажні коментарі щодо мови: *«Мені бажали смерті за українську мову»*; віросповідання: *«Коли я висловила свої релігійні погляди (християнські), то отримала у відповідь хейт. Це відбувалося у телеграм-каналі, пов'язаному із навчанням»*; гендеру: *«Так, використовували. В більшості це літні чоловіки. Коментарі були інтимного характеру»*. Один респондент кваліфікував неповажні коментарі як типову підліткову поведінку: *«Пам'ятаю, коли було років 14-15, то це було зачасту»*.

З-поміж тих, хто заперечив випадки мовленнєвої агресії, п'ять учасників анкетування вказали на власну коректну

позицію, їхні пояснення мають характер виправдання: *«Я не давала причин для такого»*; *«Ні, не використовували. Можливо, через те, що я мало часу проводжу у соціальних мережах і в конфлікти намагаюсь не вступати»*; *«Я намагаюсь завжди контролювати свої соціальні мережі»*; *«Нічого поганого я цим людям не робила і ніколи не була конфліктною, але чомусь вони до мене ставились з неповагою та призрінням»*. У попередньому анкетуванні такої позиції не зафіксовано.

Погроз і залякування як проявів мовленнєвої агресії зазнали 33,4 % (18 респондентів), за результатами попереднього анкетування – 16 % (7 респондентів), зростання дуже значне (17%). Здобувачі освіти переважно вказували на погрози, пов'язані з політичними поглядами: *«Зазвичай погрози були від представників московії»*; *«Результати суперечки з росіянином на початку війни»*. Також учасники анкетування кваліфікували як погрози висловлювання про відслідковування, маніпулятивні вимоги, побиття, спам-повідомлення: *«Якщо ти не перешлеш це повідомлення 20 людям, то твоя мати загине через певну кількість днів»*. Чотири респонденти отримали погрози про поширення приватної інформації: *«Зламування соцмереж і погрози про злиття інформації»*, *«Залякування на рахунок крадіжки особистої інформації»*; *«Указували на мою адресу»*. Як залякування учасники анкетування сприйняли висловлювання *«Зі сторони чоловічої статі, через їх незадоволення тим, що дівчина не бажає з ними знайомитись»* та відповідь на підтримку учасника популярного шоу *«Ти вже набридла своїм «прізвище учасника», закінчуй вже!»*.

Результати анкетування вказують на зміни у ставленні майбутніх педагогів до вербальної агресії: на запитання *«Як Ви зазвичай реагуєте на прояви агресивної поведінки в соціальних мережах?»* 16,6 % респондентів відповіли *«захищаюсь»* (2023 року – 12,7%), 79,6 % – *«ігнорую»* (2023 – 83,2 %), 3,8 % – *«відповідаю»*.

агресією на агресію» (2023 року – 4,1%). Констатуємо зниження толерантності здобувачів вищої освіти до вербальної агресії та зростання рівня усвідомлення ними цієї проблеми. Наші висновки підтверджують коментарі: «Якщо помічаю, як інші люди проявляють агресивну поведінку, завжди намагаюсь скаржитись на них у соцмережах, щоб їх блокували і не дозволяли так поводитися»; «Раніше вступала в дискусію, прагнучи довести свою точку зору чи дати відсіч, проте зараз просто блокую, щоб не нервувати зайвий раз», «Блокування користувача. Звернення до кіберполіції, якщо агресія не стихає. Превентивно – автофільтрація коментарів». Окремі відповіді демонструють розуміння респондентами природи конфліктогенної поведінки у віртуальному спілкуванні: «Не вважаю, тому що не бачу сенсу відповідати таким людям. Їхня ціль – образити, тому справедливі аргументи вони не сприйматимуть»; «Спокійно, ти не можеш подобатися всім. А також є люди без власної думки зі стадним інстинктом»; «Намагаюся не звертати увагу на «інтернет» героїв і проходжу повз».

Відповіді на останнє запитання анкети «Як, на Вашу думку, змінилися прояви агресивної поведінки в соціальних мережах в умовах повномасштабної війни?» підтвердили тривожну динаміку використання вербальної агресії в соціальних мережах. 94,4 % (51 респондент) вказують на зростання проявів конфліктогенної комунікації. Важливо також урахувати визначені в анкетах теми, з якими майбутні педагоги пов'язують прояви вербальної агресії: політика – 31,5 % (17 респондентів); мовне питання – 20,7 % (11 респондентів); національність – 14,8 % (8 респондентів). Більшість здобувачів освіти основними чинниками зростання деструктивної комунікації визнають умови повномасштабної війни: «Оскільки ми в стані війни, то всі люди мають свою позицію з певних подій, і деякі

активно намагаються довести її до інших, що часто переходить до прямих образ і ненормативної лексики»; «Усе стало тільки гірше, бо люди перебувають у стресових ситуаціях, вони прагнуть просто образити інших, щоб вивільнити власні негативні емоції. Також загострилося питання політичних поглядів».

Перенесення спілкування в соціальні мережі спричинило поширення специфічних способів агресії, на що вказали учасники анкетування: «Збільшення ботів, що проводять хейтспіч кампанії, збільшує ненависть за мовною та національною ознакою»; «На мою думку, причини агресивної поведінки збільшились, бо в нашому просторі почали з'являтися ІПСО». Насторожує той факт, що респонденти не помічають впливу медіа на динаміку проявів деструктивної комунікації, водночас засобами мовленнєвої агресії «... активно послуговуються в сучасних ЗМІ, зокрема для забезпечення уваги до відповідного інформаційного контенту, употужнення емоційного впливу на читача / слухача / глядача. У журналістських публікаціях використовують тактику активної прямої агресії (погрози, образи, винування, прокляття, висловлювання, які знижують статус опонента) й активної непрямої агресії (насмішка, іронія, докір, обурення, ущипливі слова)» (Кухар, Гандзюк, 2023, с. 115). Інформативними є також одиничні відповіді щодо проявів конфліктогенної поведінки в умовах повномасштабної війни: «Зі сторони іноземців – їх позиція полягає в тому, що українці не варті уваги»; «Люди частіше стали використовувати ненормативну лексику перед різними аудиторіями»; «Багатьох відомих людей висміюють за те, що вони не на війні»

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Порівняння результатів анкетування здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей 2023 і 2025 рр. підтверджує динаміку використання лінгвопрагматичних маркерів вербальної агресії

в соціальних мережах. Загалом констатуємо істотне зростання проявів конфліктогенного спілкування в студентському середовищі.

Статистичні показники порівняльного дослідження узагальнено в Таблиці 1.

Таблиця 1

Зіставна таблиця результатів анкетування здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей 2023 і 2025 років

Питання анкети	Показники 2023 р. (%)	Показники 2025 р. (%)	Динаміка (%)
Володіють інформацією про агресивну поведінку в соціальних мережах	58,9	88,4	+29,5
Відчували прояви вербальної агресії щодо себе	15	61	+46
Відчували щодо себе глузування (висміювання)	23,3	37	+13,7
Відчували щодо себе неповажні коментарі	30,2	37	+6,8
Відчували щодо себе погрози (залякування)	16,4	33,4	+17
Захищаються від вербальної агресії	12,7	16,6	+3,9
Ігнорують вербальну агресію	83,2	79,6	- 3,4
Відповідають агресією на агресію	4,1	3,8	- 0,3

За два роки значно зросла кількість майбутніх учителів, які володіють інформацією про мовленнєву агресію у віртуальному просторі, у другому анкетуванні респонденти активніше коментували власну позицію щодо запропонованого питання. Уперше зафіксовано використання фахової термінології для пояснення конфліктогенної комунікації (фетшеймінг, слатшеймінг) та випадки прихованої агресії. Порівняно з попереднім опитуванням чітко простежується вплив поляризації суспільства в умовах повномасштабної війни на поширення деструктивної комунікації – зростання вербальної агресії щодо політичних поглядів, національності, мови. Результати анкетування підтверджують трансформацію комунікативних норм у сучасному розмовному дискурсі здобувачів освіти: межа між висловленням думки і вербальною агресією руйнується;

просторічна, лайлива лексика стає «звичною» у віртуальному спілкуванні; нівелюється значення мовних норм. Частина випадків мовленнєвої агресії ґрунтується на гендерних стереотипах.

Загалом поширення конфліктогенної комунікації у віртуальному спілкуванні супроводжується зниженням толерантності здобувачів вищої освіти до вербальної агресії та зростанням рівня усвідомлення ними цієї проблеми, проте констатуємо тривожну тенденцію: частина респондентів виявляє амбівалентне ставлення до агресії – розуміння її шкідливості та звикання до проявів мовленнєвої агресії. Перспективу подальших досліджень убачаємо в продовженні збору емпіричного матеріалу щодо лінгвопрагматичних маркерів деструктивної комунікації у віртуальному спілкуванні, зокрема непрямої агресії.

Література

Вусик, Г. Л. (2022). Вираження мовленнєвої агресії в українських масмедіа під час російсько-української війни. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*: зб. наук. праць. Дрогобич, № 17, с. 23-27. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.17.2022.4>